

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), 317-340

Geliş Tarihi:24.09.2021 Kabul Tarihi: 10.11.2021

Yayın: 2021 Yayın Tarihi: 30.11.2021

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1000493>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

ÇALIKUŞU ROMANI: CUMHURİYET DÖNEMİ ÖĞRETMEN KADIN KİMLİĞİ İNŞASININ TOPLUMSAL CİNSİYET NORMLARI BAĞLAMINDA YORUMLANMASI

Erdi DEMİR*

Öz

Bu araştırmanın konusu Çalığışu romanı ve ana karakter Feride'yle ilgilidir. Araştırmada ana karakter Feride üzerinden Osmanlı-Türk toplumunda kadının toplumsal konumu sorgulanmış, özgürlükçü ve yenilikçi kadın kimliğinin sosyolojik olarak değerlendirilmesi yapılarak yorumlanmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılarak, yapıt başta olmak üzere konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Tarama modelinde incelenen veri, özne, yapı ve kurumlar, yapıtın kaleme alındığı şartlarda olduğu gibi kendi koşulları içinde değerlendirilmeye özen gösterilmiştir. Araştırmanın veri toplama tekniği doküman incelemesi metodudur. Doküman incelemesi tekniği ile incelenen verilerde, başörtüsü, namus, çok eşlilik, aile yapısı, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik normları ile ilgili anahtar kavramlar tespit edilmiştir. Aynı anlama ve içeriğe sahip kavramlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuş ve bu bağlamda kavramların sosyolojik olarak analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, içerik analizi yöntemi çalışmanın veri analiz tekniğini oluşturmaktadır. Bulgu olarak, Feride'nin bağımsız kadın kimliği inşa sürecinde özgün bir profil oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Feride'nin Cumhuriyet ideolojisini temsil eden fakat özgürlüğünün sınırları ataerkillik ve toplumsal cinsiyet normlarıyla çizilmiş bir karakteri

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygurlikları Araştırma Enstitüsü, edemir.akdeniz@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-3227-5984> Antalya, Türkiye.

temsil ettiği tespit edilmiştir. Yapıtta modern-gelenek gerilimleri, yaşam biçimleri, eğitim sistemi, çok eşlilik, namus, ahlak ve başörtüsü unsurlarının kadın karakterler üzerinden sunulduğu anlaşılmıştır. Yapıtın kaleme alındığı dönem göz önünde bulundurulursa, mekân olarak Anadolu'yu, toplumsal özne olarak kadınları olayın merkezine alan bir roman olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Kimliği, Öğretmenlik, Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik, Kadınlık.

Çalkıuşu Romanı: Kadınlık Kimliğinin Cumhuriyet Döneminde Kadın Karakterleri Üzerinden İncelenmesi

Özet

The topic of this research is related to the novel *The Wren* and its main character Feride. In the study, the social position of women in the Ottoman-Turkish society was questioned through the main character Feride, and the libertarian and innovative women's identity was sociologically interpreted. In this paper, the studies made on the subject, especially the works, were examined by using the scanning model. In the scanning model, the data, subjects, structures and institutions were examined and evaluated in their own conditions, as well as in the conditions in which the work was written. The data collection technique of the research is the document review method. In the data examined by the document review, key concepts related to hijab, honor, polygamy, family structure, gender and patriarchy norms were identified. Concepts with the same meaning and content have been deconstructed by combining them and sociological analysis of concepts has been carried out in this context. Thus, the content analysis method constitutes the data analysis technique of the study. As a result, it was concluded that Feride created an original profile in the process of building an independent female identity. In addition, it has been determined that Feride represents a character that reflects the ideology of the Republic, but whose boundaries of freedom are drawn by patriarchy and gender norms. It is understood that the presentation of modern-tradition tensions, lifestyles, education system, polygamy, honor, morality and hijab elements through female characters is made in the work. Considering the period when the work was

written, it is important to consider Anatolia as a place and women as a social subject in terms of being a novel that puts women at the center of the event.

Keywords: Female Identity, Teaching, Gender, Patriarchy, Femininity.

Giriş

Kadın kimlik olgusu, Türk toplumsal hayatına haklar, özgürlükler, kadının toplumsal statüsü ve konumu çerçevesinde Tanzimat Fermanı sonrasında girmiştir. Tanzimat Fermanı ile kadınlara bir dizi sosyal haklar tanınmış, kız çocukları ve kadınlar için eğitim kurumları, hemşirelik okulları açılmıştır (Yaraman, 2001: 23). Esasen Tanzimat Fermanı, Batı karşısında alınan askeri yenilgiler sebebiyle askeri ve hukuki alanda yapılan reformları kapsamaktadır. Ancak Batı'nın sosyal, kültürel ve hukuki üstünlüğünün bu fermanla kabul edilmesiyle, Batılılaşma hareketi başlamıştır (Mardin, 2014: 130). 1844 yılında nüfus sayımında, kadın nüfusunun sayımı yapılmış, sonrasında 1847 yılında cariyelik kurumu kaldırılmıştır. 1858 yılında Arazi Kanunnamesi kabulüyle, mirastan kız çocuklarına da erkeklerle birlikte eşit pay verilmesi kararlaştırılmış, kadınların siyasi ve hukuki haklarında iyileşmeler sağlanmıştır (Karataş, 2011: 1656). 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi kabulüyle, kız çocuklarının eğitimi tıpkı erkek çocuklar gibi zorunlu hale getirilmiş, kız rüştiyeleri, kız sanat okulları, kız öğretmen okulları açılmıştır (Gelgeç Bakacak, 2009: 630). II. Meşrutiyet döneminde kadın hakları ve özgürlüklerinde gelişmeler devam etmiş, çok sayıda kadın dernekleri kurulmuş, kadın dergileri yayımlanmıştır. Kadınlar öğretmenlik, hemşirelik, ebelik gibi meslekleri icra etmeye başlamışlar, kadın dergileri vasıtasıyla topluma ve saraya seslerini duyurabilmeyi başarmışlardır (Doğramacı, 1985: 112). Osmanlı Padişahı I. Ahmet döneminde (1603-1618), babasıyla dahi olsa bir kadının bir erkekle sandala binmesinin yasak olduğu bilinmektedir (Demir, 2008: .9). Sultan II. Abdülhamit döneminde, kadınların ince kumaş elbiselerle kamusal alanda gezmesinin yasak olduğu göz önünde bulundurulursa kadın hareketinin Osmanlı toplumunda önemli kazanımlar elde ettiği daha iyi anlaşılabilir (Kurnaz, 1991: 33). II. Meşrutiyet döneminde, İttihat ve Terakki Yönetimi kurucuları başta olmak üzere kadın hareketinin güçlenmesi için büyük destek verilmiştir. Bu dönemde kadın hareketinin

ivme kazanmasının sebebi olarak, kadın hareketinin hem Jön Türkler hem de sivil toplum dernekleri tarafından desteklenmesi, kadın dergilerinin yaygınlaşması, daha doğrusu kadın hareketinin kurumsallaşması gösterilebilir. Mütareke döneminde, kadın dernekleri vatanın ve milletin kurutulduğu için düzenlenen büyük Sultanahmet mitinglerine katılmışlardır (Durakbaşı, 2000). Halide Edip (Adıvar) Hanım, Meliha Hanım coşkulu konuşmalar yaparak tüm halkı milli mücadeleye katılmaya davet etmişlerdir. Vatanın işgalden kurtarılması için, kadınlar erkeklerle birlikte her alanda topyekûn bir mücadeleye girişmiş, kadınlar, Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Kadınlar, organize bir biçimde dernek kurma, mitinglere aktif olarak katılma, cephede askere malzeme ve erzak taşıma, cephelerde savaşan askerlere, yaralı olanlara hastabakıcılık ve tedavi hizmetleri sunma şeklinde destek vermişlerdir (Kaymaz, 2010: 333, 336).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hâkim ideolojinin modernleşme öznesi kadın olmuştur (Demir, 2021a: 293). 1924 Tevhid-i Tedrisat Öğretim Birliği Yasası ile, kadınlar ve erkeklerin aynı okullarda eğitim alabilmelerinin önü açıldığı gibi, kadınların eğitim hakları genişletilmiştir. 1926 yılında, Medeni Kanunu'nun kabulü ile kadınlara resmi nikâhı devlet kontrolü ve gözetimi altında yapma, mirastan erkeklerle eşit pay alabilme, boşanabilme hakları sağlanmış, aynı zamanda başlık parası, berdel ve erkeklere çok eşlilik yasaklanarak bir erkeğin bir kadınla evlenebileceği kanunu kabul edilmiştir (Doğramacı, 1985: 114; İçli, 1998: 97; Demir, 2018: 22). Kadınlara, 1930 yılında belediye seçimleri, 1933 yılında muhtarlık seçimleri ve 5 Aralık 1934 tarihinde de milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakları tanınmıştır (Demir, 2020: 843). 1935 yılında yapılan seçimlerde, 395 milletvekilliğinden 18'ini kadın adaylar kazanmış (%4,5) ve parlamentoda temsil edilme hakkına kavuşmuştur. Milletvekili seçilen 18 kadından 13'ünün mesleğinin öğretmen olması dikkat çekicidir (Demir, 2020: 845). Nitekim öğretmenlik, ebelik, hemşirelik gibi meslekler, yardımseverlik, şefkat, sevgi ve özveri gerektiren meslek dalları olduğu için toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu meslek grupları olarak kabul görmektedir. Fedakâr ve özverili bir şekilde kendisini milletine ve topluma aday olan yeni bir kadın kimliği kurgulayan Cumhuriyet ideolojisi, özgür ve bağımsız

kadın kimliğini dışlayıcı bir tutum sergilemiştir (Göle, 2008: 100). Çünkü feminist kadın hareketi, kamusal alanda var olabilme mücadelesi verirken, elde edilmiş sosyal, siyasi ve ekonomik hakları yeterli görmediği anlaşılmaktadır. Kadınların toplumsal talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda, güçlü ve bağımsız bir kimlik inşa etme arzusunda olan feminist kadın hareketi, hâkim ideolojinin tutumu ile bağımsız ve özgür kadın kimliğini ulusal kolektif kadın kimliğine kurban etmiş olmaktadır (Çaha, 1996; Demir, 2021b: 219). Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde sağlanan sosyal, ekonomik, hukuki ve medeni haklar, feminist kadın hareketinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte değildir. Bir yandan özgür, idealist, bağımsız kadın kimliği kurgulanmaya çalışılırken, diğer yandan geleneksel, muhafazakâr sosyal kontrol mekanizmalarıyla namus, bekâret gibi kavramların gündemde tutulması bir tezattır (Gülendam, 2001: 93).

Sonuç olarak, Tanzimat dönemi kadınların kamusal alanda görünürlüğü ve temsili açısından önemlidir. 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi'nin kabulüyle Meşrutiyetin ilan edilmesi, kadın haklarının devlet garantisi altına alınmasını sağlamıştır. Bu dönemde hemşirelik, ebelik ve öğretmenlik okullarının açılmasıyla kadınların kamusal alanda görünürlük ve temsilleri artmıştır. İstanbul'da kız sanat, meslek ve öğretmenlik okullarında okuyan öğrenci sayısı, 1898 yılında 1771 olmuştur (Doğan, 2012: 178). Meşrutiyet döneminde 40 civarında kadın dergisi yayımlanmıştır. Kadınlar hakkında yazılar çıkaran gazeteler, Terakki, Muhadderat Gazetesi ve Hanımlara Mahsus Gazetesi'dir. Kadınlara yönelik dergiler ise, İnsaniyet, Hanımlar, Mürüvvet ve Şükufezar'dır (Kurnaz, 1991: 42). Dergilerde genellikle kadın hakları, evlilikler, sanat, edebiyat ve aile hayatı gibi konularda yayınlar yapılmıştır (Aydın, 2015: 88). Kadın dernekleri ve cemiyetler, Millî Mücadeleye önemli ölçüde destek vermişlerdir. Kadınlar hem ikmal, sağlık hizmetleri olarak destek vermişler hem de cephede savaşan kadınlar Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli katkıda bulunmuşlardır. Halide Edip Adıvar (onbaşı), Erzurumlu Kara Fatma Seher Hanım, Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule Hanım, Nezahat Hanım, Binbaşı Ayşe, cephede savaşan kadınlardan sadece bir

kaçıdır (Kurnaz, 1991: 123). Cumhuriyet döneminde modernleşme projesinin ulusal aktörü kadın olmuştur. Modernleşmenin dayattığı kültürel değişim ve dönüşümlerin öznesi kadın, yeniliklerin, çağdaşlaşmanın adeta simgesi olmuştur (Caporal, 2004: 205). 1924 Öğretim Birliği Yasası ile eğitim hakları, 1926 Medeni Kanun'u ile hukuki haklar ve 1930-1935 yılları arasında siyasi haklar elde eden Türk kadınının eğitim-kültür seviyesi artmıştır.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınan *Çalığışu* yapıtı, dönemin toplumsal yapısını, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtmaya bakımdan önemlidir. Yapıt, kadınların toplumsal konumu ve statüsü, namus, çok eşlilik, görücü usulü evlilik, aile ve evlilik hayatı, toplumsal cinsiyet normları ve ataerkillik bakımından oldukça zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Osmanlı-Türkiye toplumunda kadınların toplumsal konumu sorgulamak, kadınların toplumsal hayatta nasıl bir işlevi ve önemi olduğu incelenmektedir. Bu doğrultuda, araştırmada *Çalığışu* yapıtında kadın temasının nasıl işlendiği hakkında bilgi edinmek ve yapıtta kadın- toplumsal cinsiyet normları ilişkisini incelemek hedeflenmiştir. Araştırmanın kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından literatüre zenginlik katacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın konusu Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* yapıtıyla ilgilidir. Araştırmada konu ile ilgili yapılmış araştırma makaleleri, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet okumaları ve kaynakları incelenmiş, literatür taraması modeli kullanılarak veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, birbiriyle karşılaştırılarak tutarlı oldukları anlaşıldıktan sonra işlevsel biçimde kullanılmıştır. Çalışmada betimsel tarama yöntemi kullanılarak bireyler, olay örgüsü, zaman, nesnelere kendi zaman ve durum şartları içinde değerlendirilmeye özen gösterilmiştir.

Araştırmada geçmişte anlatılan bir olay, durum veya nesne ile ilgili bir toplumsal gerçeklik tarafsız ve olgusal bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada tarama

modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte olmuş veya etkisi devam eden bir olay, durum ya da nesneyi olduğu gibi kendi koşulları içinde inceleyen bir araştırma desendir (Karasar, 2012: 77). Dolayısıyla araştırmada Feride'nin başından geçen olaylar tarafsız bir şekilde olduğu gibi kendi koşulları içinde aktarılmaya özen gösterilmiştir. Tarama modeli ile yapıt detaylı bir şekilde incelenmiş, toplanan veriler doküman analizi yöntemiyle sınıflandırılarak temalara ayrılmıştır.

3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın veri toplama tekniği, doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılması tasarlanan bir çalışmayla ilgili kavram ve olgular hakkında bilgiler içeren yazılı, dijital, görsel, sesli ve görsel materyallerin incelenmesi olarak tanımlanabilir (Özkan, 2019: 3). Doküman incelemesi, araştırma yapılması tasarlanan bir konu hakkında verilere ulaşarak, kavramlar arasında ilişki kurulmasını sağlaması açısından önemlidir. Araştırmada literatür taraması yapılarak konuyla ilgili yapılmış çalışmalarda, benzer unsurların ve sonuçların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Karaca (2013), Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemlerinde öğretmen kadın tipinin kamusal alanda temsil sorununa dikkat çekmiş, öğretmenlik mesleği başladıktan sonra kadınların eril tutumlu ve eğilimli olması beklentisini eleştirmiştir. Oktay Erkoç (2021), yabancı okullar meselesini ve bu durumun cinsiyetlere olan etkisini incelediği çalışmasında, cinsiyetin yabancı okullardaki kültürel değişim ve asimilasyona maruz kalma durumunu örneklerle incelemiştir. Çalığışu'nun Feride'si güçlü, kararlı ve milli kimliği yansıtan kadın karakterlerden birisi olduğundan dolayı, yabancı okulların kültür erozyonundan etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Polat (2016), Tanzimat dönemi itibariyle Batı'nın bilim, eğitim, askeri ve hukuksal üstünlüğünün kabul edildiğini belirtmiş, açılan mesleki okullar, kurulan kadın gazete ve dergileri ile kadınların eğitim seviyesinin arttığını ve kadınların kamusal görünürlüğünde olumlu gelişmeler olduğunu kaydetmiştir. Hukuksal ve siyasal reformlarla kadın hakları geliştirilirken hedeflenen amacın, ülkesi için kendisini feda edebilen, yardımsever, iyi bir anne ve ideal bir eş gibi toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu kadınlar yetiştirmek olduğu ifade edilmiştir.

Yazar, Türk modernleşmesinin nihai hedefinin özerk, bağımsız ve güçlü kadınlar yetiştirmek yerine, ulusal kalkınmaya hizmet edebilecek vatandaşlar yetiştirmek olduğunu özetlemiştir.

Doküman incelemesi uygulanan araştırmada, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet normlarıyla ilgili, namus, çok eşlilik, başörtüsü, aile ilişkileri, annelik, kadının sosyal konumu ve işlevi, kadının kamusal alanda temsili, evlilik kurumu, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, iktidar, hiyerarşi (iktidar ilişkisine dayalı sosyal ilişkiler üretilmesi) gibi kavramlarla ilgili veri seti toplanmış; elde edilen veriler temalarına göre ayrılmıştır.

4. Verilerin Analizi

Doküman incelemesi yoluyla toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi, sistematik olmayan verilerin sistematik hale getirilerek, yazılı ve görsel materyallerin iç tutarlılığı bulunacak biçimde incelenmesidir (Tavşancıl & Aslan, 2001: 37). İçerik analizi ile incelenen metinde anahtar kelimeler veya belli kavramlar arasında ilişki kurularak sınıflandırma yapılmakta ve temalar oluşturulmaktadır. İçerik analizi yönteminin temel işlevi, incelenen konuyu bütüncül bir biçimde açıklayabilecek kavramlara, ifadelere ve olgulara ulaşabilmektir. İçerik, yazılı, sözlü, görsel, işitsel ve görsel olabilir. Gazete, dergi, mahkeme tutanakları, nüfus kayıtları, belgesel, fotoğraf, belediye meclis tutanakları, makale ve dergi gibi materyaller içeriği oluşturabilir. Araştırmada *Çalığışu* yapıtında toplumsal cinsiyet, ataerkillik, namus, ahlak, aile ve evlilik yaşamı, kadınların kamusal alana temsili gibi konularda toplanan veriler sosyolojik olarak derinlemesine yorumlanarak açıklanmıştır.

5. Bulgular

5.1 Bir Kadının Romanı: Çalığışu

İlk olarak “*İstanbul Kızı*” adıyla 4 bölümden oluşan bir piyes olarak hazırlanan yapıt, 1922 yılında “*Çalığışu*” olarak Vakıf Gazetesi’nde yayımlanmıştır. Ana tema Aşk-Gurur çatışması olmakla birlikte, yapıtta kültür çatışması, yabancı

okullar sorunu, Anadolu'daki yoksulluk, Osmanlı eğitim politikası, eğitim bürokrasisinin durumu ve Anadolu coğrafyasına ilişkin bir panorama çizilmiştir (Poyraz & Alpbeğ, 1957: 18). Yapıtın ana karakterinin kadın olması ve olayların kadınlar ekseninde şekillenmiş olması, dönem koşullarında dikkat çekicidir.

Yapıtta, çok uluslu bir devlet yapısından milli devlet yapısına geçen Anadolu'nun sosyolojik ve kültürel betimlemesi yapılmıştır. Romadaki gelişmeler, İstanbul, Bursa, Çanakkale, İzmir ve Kuşadası şehirlerinde geçmektedir. Yapıt, Feride'nin bir otel odasında hatıra defterini okumasıyla başlamıştır. Feride'nin babası Nizamettin Bey, bir Osmanlı subayıdır. Güzide Hanım ile evlilikleri sonrasında İstanbul dışında birçok farklı yerde göreve gitmiş, Irak ve Musul'da görev yapmıştır. Küçük yaşta babasını ve annesini kaybeden Feride, babaannesinin yanına verilmiştir. Feride, babaannesinin ölümü ile Notre Dame de Sion isimli Fransız özel yatılı bir okula verilmiştir. Notre Dame de Sion, 1856 yılında 11 Rahibe tarafından kurulmuş, Batı ve Hristiyanlık kültürü doğrultusunda eğitim veren bir kurumdur. Yaklaşık 10 (on) yıl kadar Notre Dame de Sion Okulu'nda eğitim alan Feride, çok hareketli, hayat dolu ve sevecen bir çocuktur. Ağaçlarda gezen, tırmanan ve hareketli bir çocuk olduğu için arkadaşları ona "Çalığıuşu" ismini takmışlardır. Okul zamanı dışında yaz tatillerini teyzesi Besime Hanım'ın köşkünde geçiren Feride, teyzesinin oğlu Kamuran'dan hoşlanmaktadır. Kamuran, varıl bir ailenin çocuğu olduğu için çalışmaya gerek duymayan, biraz şımarık, çapkın ve sorumsuz bir gençtir.

Okulunu bitiren Feride ile teyzesinin oğlu Kamuran nişanlanmıştır. Avrupa'ya eğitim almak için giden Kamuran, 4 yıl boyunca orda kalmış ve İstanbul'a tekrar dönmüştür. Feride ile evlilik günü gelip çattığı vakit, düğün günü Feride'nin yanına siyah çarşafı bir kadın gelmiştir. Çarşafı kadın, Kamuran'ın Avrupa'dayken Münevver isminde hasta bir kadınla ilişkisi olduğunu, ayrıca Kamuran'ın bu kadına evlilik teklif ettiğini anlatmıştır. Aldatıldığını öğrenen Feride'nin gururu incinmiş ve düğün günü ortalıktan kaybolmuştur. İyi bir okuldan mezun olmasının avantajını kullanan Feride, bir süre sütanesi Gülmisal Kalfa'nın yanında kalmış, Coğrafya ve Resim öğretmenliği kadrolarına başvurabilmek için

Bursa'ya gitmiştir. Bursa'da öğretmenlik için başvurduğu kadro için, başka birisinin atamasının yapıldığını öğrenince ikinci bir şok yaşamıştır. Okul Müdürünün ısrarına dayanamayıp Zeyniler Köyü'nde öğretmenliği kabul etmiş, yolları bile olmayan, yoksul bir köye atanmıştır. Köy okulu, ahırdan bozma, tıpkı mezarlığı andıran bir görünümüne sahiptir. Okulda, doğru düzgün okul araç-gereçleri bulunmamaktadır ve öğretmenlik yapan Hatice Hoca isminde kadının hiç tahsili yoktur. Hatice Hoca günün belli vakitlerinde mezarlıkta yatır bekleliği yapan, geri kalan kısmında öğretmenlik yapan bir kimsedir. Notre Dame de Sion okulunun öğretmenlerinin konuşarak ikna etme yöntemiyle öğrenciyi eğitmelerine karşın, Hatice Hoca öğrencilere ceza vermiş ve öğrencileri döverek eğitmiştir. Sınıflarda sıralar üst üste bir köşeye atılmış ve öğrenciler yerde oturarak eğitim görmektedir (Güntekin, 2016: 226). Müfettiş okula geleceği vakit sıralar yerlere koyularak düzenli bir görüntü verilmiştir. Hatice Hoca öğrencilere bahçede ölü gömme ve yıkama oyunları oynatmakta, öğrencilere ilahiler okutmaktadır. Hatta bir gün Feride'ye yeşil bir eşarp vererek başını örtmesini istemiştir. Feride güzelliği ve sadeliği ile köyde herkesin dikkatini çekmiş, "İpekböceği" olarak anılmaya başlamıştır. Sınıfta her kız öğrencinin adı Zehra ya da Ayşe'yken Munise isminde sessiz ve güzel bir kız çocuğu Feride'nin dikkatini çekmiştir. Annesi bir askerle kaçan Munise, orman memuru, aksi ve öfkeli babasının dayaklarından bıkmıştır (Güntekin, 2016: 228). Munise'nin babası ile konuşarak bu güzel kızı evlatlık alan Feride, Munise ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Güzelliği başına bela olan Feride, köydeki tüm erkeklerin dikkatini çekmiş ve köy halkı tarafından dedikodusu yapılmaya başlanmıştır. Zeyniler Okulu'nun kapanması ile Bursa'da bir okulda çalışmaya başlayan Feride, okulda güzelliği ile herkesin ilgisini çekmiştir.

Okulda müzik öğretmeni Şeyh Yusuf Efendi, Feride'ye âşık olmuştur. Herkes bu aşkı konuşurken bir gün Şeyh Yusuf Efendi hastalanmış ve yatağa düşmüştür. Son arzusunun Feride'yi görmek olduğunu söylemiş ve Feride ile görüşmeleri sonrasında ölmüştür. Bu ölüm olayından herkes Feride'yi sorumlu tutmuştur. Çıkan dedikodular üzerine Feride suçluluk psikolojisi yaşamış ve evlatlık aldığı Munise ile birlikte Çanakkale'ye gitmiştir (Uygun Aytemiz, 2015: 2139).

Güzelliği başına dert açan Feride “Gülbeşekeri” olarak anılmaya başlamıştır. Çanakkale’de zengin bir ailenin çocuklarına ders veren Feride, zengin ailenin yaşadığı konakta İhsan Bey tarafından yapılan evlilik teklifini reddetmiştir. Sonrasında Hafız Kurban Efendi adında evli bir adam, eşine Feride’yi beğendiğini onunla evlenmek istediğini söylemiştir. Hafız Kurban Efendi’nin evlenme teklifini de reddeden Feride, artık Çanakkale’de kalamayacağını hissederek, İzmir’e gitmiştir. İzmir’de varıl bir ailenin kızlarına Fransızca dersi vermeye başlayan Feride, Munise ile birlikte köşkte yaşamaya başlamışlardır. Evin oğlu Cemil Bey tarafından rahatsız edilince buradan da ayrılmak zorunda kalan Feride, Maarif Teşkilatı’na (Millî Eğitim Bakanlığı) başvurarak Kuşadası’nda Resim ve Türkçe öğretmenine ihtiyaç olduğunu öğrenmiştir. Feride, İzmir’den Kuşadası’na gidince orada huzurlu bir hayata kavuşmuştur. Feride’nin Kuşadası’na gelmesinin ardından Savaş patlak vermiş, Feride’nin Bursa Zeyniler Köyü’nden tanıdığı Doktor Hayrullah Bey’in teklifiyle Feride, hastanede hemşirelik yapmayı kabul etmiştir. Hastaneye yaralı Binbaşı İhsan Bey’in gelmesi Feride’yi derinden üzmüştür. İhsan Bey’in daha önce evlilik teklifine ret cevabı veren Feride, İhsan Bey’in durumuna üzülmüş ve İhsan Bey’e evlilik teklif etmiştir. İhsan Bey Feride’nin kendisine acıdığını hissetmiş ve bu teklifi kabul etmemiştir.

Savaştan sonra Munise’nin hastalanıp yaklaşık iki hafta komada kalıp ölmesi, Feride’yi çok üzmüştür. Yaşadıklarının psikolojik travmasından kurtulamayan Feride’ye bu dönemde Doktor Hayrullah Bey sahip çıkmıştır. Hayrullah Bey, Feride’yi yanına almış ve baba-kız gibi birlikte yaşamaya başlamışlardır. Bölge halkı ise nikâhsız bir kadının bir erkekle birlikte yaşamasını doğru bulmamış ve dedikodular çıkmıştır. Bunun üzerine kâğıt üzerinde göstermelik bir nikâh yapan Feride ile Yaşlı Doktor Hayrullah Bey halkın öfkesini dindirmiştir. Hayrullah Bey, bir gün Feride’nin anı defterini okumuş ve Feride’nin hala Kamuran’ı sevdiğini anlamıştır. Feride’nin günlüğünü yok eden Hayrullah Bey, durumu Feride’ye hiç belli etmemiştir. Kısa süre sonra Hayrullah Bey hastalanmış ve Feride’ye son arzusu olarak Kamuran’a iletmek üzere bir mektup vermiştir.

Mektubun içerisine Feride'nin günlüğünden bir kısmı koymuştur. Hayrullah Bey, Kamuran'a yazdığı mektubunda, Feride'nin onu çok sevdiğini ve Feride'yle evlenmesini, onu hiçbir zaman bırakmamasını söylemiştir. Bu mektubu saatlerce okuyan Kamuran, Feride'ye olanı biteni anlatmıştır. Feride'yi bırakmayan Kamuran onunla evlenmiş ve mutlu bir yuva kurmuşlardır.

5.2. Kamusal Alanda Kadın Öğretmen

Çalığı romanında, ana karakter ve idealist kadın öğretmen temsili olarak Feride, olayların hem anlatıcısı hem de aktörü konumundadır. Cumhuriyet döneminin özgürlükçü, toplum için yaşayan, fedakâr kadın tipinin yansıması, Feride tarafından temsil edilmiştir. Din kurumunun toplumun tüm alanlarında etkileri görüldüğü gibi kadınlar üzerinde de etkileri bulunmaktadır. (Gelgeç Bakacak, 2009: 633). Yapıtta Feride'nin din otoritesini ikinci plana atarak öğretmenlik yaptığı okullarda, önemli bir dini-kültürel simge özelliği bulunan başörtüsü takmadığı görülmüştür. Hem toplumun değerleriyle çatışmaktan kaçındığı için bazen örtünen, aynı zamanda modernlik anlayışı kapsamında farklı elbiseler giyen ve makyaj yapan, böylelikle gelenek ve modernlik paradigmalarına uyumlu bir kadın profili düşünüldüğü anlaşılmaktadır (Sancar, 2014: 131).

Erkeğin namusu ve şerefının kadın davranışlarına endeksli olduğu bir toplumda annelik, ev kadınlığı misyonları ön plana çıkarılmaktadır. Feride'nin bir kadın olarak memuriyete atanması ve öğretmen olması değerli bir kazanım olarak yorumlanabilir (Uygun Aytemiz, 2015: 2120). Kamuran tarafından aldatılan Feride, aşk ve gurur ikileminde kalmış ve gurur seçeneğini tercih ederek İstanbul'dan uzaklaşmıştır. Nitekim modernleşme dönemi romanlarının bir yansıması olarak ihanete uğrayan, poligamiye maruz kalan kadınlar çaresiz kaldıkları için kendi sosyal ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmek adına göç etme yolunu seçmişlerdir (Karaca, 2013: 1821). Bu bağlamda Feride'nin temelden idealist bir öğretmen olarak Anadolu'ya gittiği söylenemez. Çünkü Feride, Kamuran'ın ihanetine maruz kaldığı için öğretmen olarak Bursa'ya Zeyniler Köyü'ne gitmeyi kabul etmiştir (Karagülle,

2016: 89). Sonrasında yolu dahi olmayan bir köye öğretmen tayin edilen Feride, Notre Dame de Sion isimli Fransız okulunda aldığı bilimsel ve çağdaş eğitim sayesinde zorluklara karşı sabır ve kararlılıkla göğüs germiş, bekâr bir kadındır (Güntekin, 2016: 179).

Feride kadın olması sebebiyle, birçok erkeğin gönlünü kaptırdığı bir kimsedir. Bu nedenle Feride'nin fiziksel ve cinsel özelliklerine sık sık vurgu yapılmıştır. Fakat bu güzellik, ahlak, namus, gelenek ve inançlar gibi sosyal kontrol mekanizmalarıyla sürekli denetim altında tutulmuştur. Bursa'da otele görevli Hacı Kalfa isimli kadının Feride'yi korumak için nasihatlerde bulunması, Hatice Hoca'nın Feride'ye yeşil bir başörtüsü vererek, köy yerlerinde sınıflara okullara bununla girilmesini tavsiye etmesi toplumsal denetimin birer örneği kabul edilebilir. Bununla birlikte Bursa'da okul müdürü Recep Bey'in Feride'ye hitaben "hoca kısmının yüzü gözü boyalı, makyajlı şekilde sınıfa girmesi caiz değildir, yüzünüzü yıkayıp sonrasında derse girin" (Güntekin, 2016: 247) demesi ve köy muhtarının Feride'yi süslü bulması oldukça düşündürücüdür. Nitekim okul müdürünün tutumu, kamusal alanın denetim ve kontrol görevlerinin erkeklerde olduğu mesajı veren cinsiyetçi ve ataerkil bir bakış açısıdır. Feride'ye yönelik tavrın nedeni, onun kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Feride'nin bekâr bir kadın olması, arkasında eşi, erkek kardeşi veya aile bireyleri olmadan bağımsız bir şekilde kendisine yer edinebilmesi erkek iktidarını rahatsız etmiştir.

Feride'nin cinsellikle bütünleştirilen ontolojik varlığı, eğitim, toplumsal rol, statü gibi unsurlarla değiştirilememektedir. Psikanalizci Freud'un kişilik kuramına göre, insan kişiliği üç unsurdan meydana gelmektedir ki bunlar; id, ego ve süperego'dur. İd, insanın ilkel benliğini temsil ederken, ego, bilinçli bir biçimde benlik kavramını temsil etmektedir. Süperego ise, içselleştirilemeyen toplumsal normlar, yasaklamalar, otorite ve toplumsal kurumları ifade etmektedir (Akyıldız, 2006: 18). Dolayısıyla Feride, süperego karşısında kadın kimliğini temsil eden bir konumdadır. Erkek, kendi kimlik ve kişiliğindeki eksikliği kadının suçu olarak mal

etmekte, kadınları giyim, kuşam ve yaşam biçimi üzerinden sorgulamayı ve kontrol etmeyi kendisine vazife bilmektedir.

Feride'ye Bursa'da 'İpekböceği', Çanakkale'de 'Gülbeşekeri' takma isimlerinin takılmış olması oldukça ironiktir. İpekböceği, dut ağacının yaprağı ile beslenen sonra koza yapıp, ipek üreten ve uçan bir kelebeği temsil etmektedir. İpekböceği, saflığın, masumiyetin ve temizliğin sembolüdür. Gülbeşekeri ise gül ve şekerden yapılan, ekmeğin üzerine sürülerek yenen bir reçel türüdür. Feride'ye Gülbeşekeri ve İpekböceği takma isimlerinin takılması, cinsiyetçi ve ataerkil bir yaklaşımın yansımalarıdır. Çünkü Anadolu'da simgelerin ve takma isimlerin her zaman kapsayıcı kültürel özellikleri bulunmaktadır. Evli kadınlara takma isim verilmemektedir. Evli kadın, sahibi olan kadındır; ancak bekâr kadın başıboş ve savrukluğu ifade etmektedir. Bu açıdan bekâr kadınlar, erkeklerin sözlü ve fiziksel tacizlerine maruz kalabilmektedirler. Feride'nin bekâr olması, güzel ve çekici olması bu cinsel kimliğinin öğretmen kimliğinin önüne geçmesine sebep olmuştur. Yapıtta eleştirilen diğer bir unsur ise 'mürebbiyelik' tir. Doğru düzgün eğitim almamış, sadece Batılı olduğu için modern ve çağdaş eğitim vereceğine inanılan kadınların, evlerde Osmanlı ailelerin çocuklarının eğitim vermesidir. Batılılaşmanın yanlış anlaşıldığının en bariz örneklerinden biri mürebbiyelik anlayışıdır (Akyüz, 1982: 142; Sancar, 2004: 206). Aile yapılarının yozlaşmasına sebep olmuş mürebbiyelik, milli bir eğitim politikasının üretilmemesinin doğal sunucudur. Mürebbiyelik anlayışı, II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet dönemi edebiyatına kadar sıkça yer verilen bir unsurdur. 'Matmazel' adı verilen ve çoğunlukla Fransız yabancı kadınların evde çocuğun yetiştirilmesi konusunda yetkilendirilmesi, toplumsal taleplere cevap vermekten uzak kalmıştır (Yılmaz, 2007: 251). Bu durum kültürel farklılıkların getirdiği ayrımların çocuklara aktarılamaması gibi bir sorunu doğurduğu gibi kadınların öğretmenlik rolüyle eğitimin işlev ve pratiklerinin uyumu sorununu doğurabilmektedir. Feride, İzmir'de bir ailenin konağında Fransızca dersleri vererek bir nevi mürebbiyelik yapmıştır. Bu mürebbiyelikten kendisi de memnun olmamış kısa zaman sonra konakta bir erkek tarafından merdivenlerde tacize uğramıştır. Feride, Mürebbiyelik anlayışı üzerinden Türk eğitim sisteminin ve

eğitim bürokrasisinin eleştirisini yapmıştır. Öğretmen atama kadrolarının liyakata göre değil iltimas ve kayırmacılığa göre yapıldığını mesajını veren Feride, milli, kapsayıcı bir eğitim politikasının (kadın ve erkek eşitliği anlayışının) gerekliliğine vurgu yapmıştır (Tonguç, 1947: 5; Uludağ, 2008: 78, 90).

5.3. Evlilik, Namus ve Annelik

Feride, küçük yaşlardayken annesini ve babasını kaybetmiş bir kız çocuğudur. Teyzesi ve kuzenleri dışında kimsesi olmadığından hayatı boyunca yalnız kalmış bir kadındır. Anne sevgisinden mahrum yetişen Feride'nin Bursa'nın Zeyniler Köyü'nde yaşayan, annesi dağa kaldırılmış, orman memuru yaşlı babasından şiddet gören Munise isminde masum ve sevimli bir kız çocuğunu evlatlık edinmesi bir hayli ilginçtir.

Annelik rolüne öykünerek, annelik güdülerini Munise ile bastırmaya çalışan Feride, ahlaki olgunluğa sahip, dürüst bir kadını temsil eder. Nitekim teyzesinin oğlu Kamuran ile birbirlerini sevmelerine rağmen, herhangi bir cinsel birlikteliklerinin olmaması, erkeklerden birçok teklif almasına rağmen evlilik dışı bir ilişkiye sapsamaması bunun göstergesi kabul edilebilir. Feride'nin baskın feminen annelik duyguların yanında erkeksi tutum ve eylemleri de bulunmaktadır Kamuran ile nişanlılık döneminde, onu masum, kız gibi, anne dizi dibinde büyümüş külkedisi gibi görmektedir. Kamuran'ın bu masumane ve utangaç tavırları, Kamuran'ın 25 yaşında dul bir kadın olan Neriman ile konağın bahçesinde öpüşmesi ile son bulmuştur. Nitekim Kamuran'ın erkeksi ve cinsel kimliği ön plana çıkınca masumiyeti arka plana itilmiştir (Güntekin, 2016: 49).

Feride'nin kendisine laf atan köylü gençlere karşı duygusal bir tepki vermemesi, karşılaştığı zorluklar karşısında İstanbul'a geri dönmemesi, duygusallıktan öte rasyonel düşünebilme yetisi ile erkeklere karşı kararlı tutum bir tutumu olduğunu göstermektedir. Özgür bir kadın olarak Anadolu'nun birçok yerine tek başına seyahat etmiş, medeni cesareti, azmi ve kararlılığı ile görev yaptığı okullarda itibar görmüştür. Feride kendisine evlilik teklif eden Hafız Kurban Efendi, Şeyh Yusuf Efendi, İhsan Bey ve Cemil Bey'den uzak durmasını bilmiş, hakkında çıkan dedikodulardan uzak durabilmek için yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Özellikle Hafız Kurban Efendi'nin evli olmasına rağmen Feride'yi ikinci eş olarak almak istemesi, dönemin çok eşli evlilikleri ve cinsiyetçi hegemonik ataerkilliğinin yansımaları olarak kabul edilebilir. Dedikoduların bekâr ve Anadolu'ya İstanbul'dan gelmiş yabancı bir kadına yönelmiş olması ironiktir. Bu yaklaşımın arkasında Feride'yi kontrol etme, evliliğe teşvik ederek sosyal kontrolü sağlama amaçları olduğu düşünülmektedir. Gittiği her şehirde güzelliği başına dert açan Feride, cinsel istismar ve sarkıntılıklara boyun eğmemiştir (Güntekin, 2016: 238). Buna karşın toplumsal baskı sebebiyle son durağı olan Kuşadası'nda yaşlı Doktor Hayrullah Bey ile baba-kız gibi olmalarına rağmen kâğıt üzerinde evlilik yapmak zorunda kalmışlardır. Bu evlilik gönüllü değil toplum ve mahalle baskısı sebebiyle, Feride'yi korumak için yapılmış bir evliliktir. Zira söz konusu olan kadının namusu olduğu için, bir erkek ile bir kadının aynı evde nikâhsız yaşaması toplum tarafından hoş karşılanmamıştır. Tezat olan unsur, bir kadın ile erkeğin aynı evde nikâhsız yaşaması doğru bulunmazken, Kamuran'ın Münevver isminde bir kadınla Feride'yi aldatmasının bu kadar abartılı görülmemiş olmasıdır. Aldatan erkek karakter olunca namus, onur, beden dokunulmazlığı gündeme gelmezken, kadın karakterlerin erkekleri aldatması söz konusu olduğunda namus olgusu gündeme gelmektedir.

İstanbul'dan Bursa, İzmir, Çanakkale ve Kuşadası gibi şehirlere göç eden Feride, ataerkil yaşam biçimi sebebiyle gittiği şehirlerde özgür bir hayat kuramamıştır. Sarkıntılık, evlilik teklifi, ikinci eş olma teklifi, giyim kültürü, yaşam biçimi gibi unsurlar sebebiyle denetim ve gözetim altına alınmak istenmiştir. Evlilik kurumundan uzak duran Feride'nin, aile kurma, doğum yapma, anne olma gibi toplumsal cinsiyet normlarının ürettiği toplumsal rol ve eylem kalıplarını ikinci plana ittiği anlaşılmaktadır. Kendi ayakları üzerinde duran Feride, maddi durumları iyi olan erkeklerin tekliflerini elinin tersiyle geri itmiştir. Feride, Cumhuriyet ideolojisini temsil eden, özgürlükçü, sosyal ve ekonomik bağımsızlığını kazanmış, saygın bir kadın prototipini temsil etmektedir bu bakımdan Feride tipi, kendisinden sonra yetişen genç kızların öğretmenlik mesleğini benimsemesi ve özendirmesi açısından rol modeli olmuştur (Kaplan, 1998: 38; Tanpınar, 2007).

5.4. Kültür Kimlik Bunalımı Modern-Gelenek Çatışmasının Öznesi: Kadın

Yapıtta modern-gelenek çatışması aktörleri kadınlardır. Anadolu'yu romana taşıyan yapıtta, öznelerin çoğunlukla kadın olması ve olayların gelişim aşamalarının ana karakter Feride'nin etrafında şekillenmesi, kurgu ve teknik açısından bir yeniliktir (Moran, 2001: 16). Yapıtta yaşam biçimi ve dünya görüşü üzerinden kimlik bunalımlarının kadın kimlikler üzerinden yansımaları görülmektedir. Öğretmenlik yapabilmek için herhangi bir temeli olmayan, türbe bekçiliği yapan, aynı zamanda çocukları döverek eğiten Hatice Hoca'nın karşısında çocukları ikna yöntemiyle eğiten, idealist, modern ve çağdaş bir eğitim almış Feride yer almaktadır. Feride, topluma adanmışlığın, eğitimde şiddete hayır düşüncesinin sembolüdür (Koçak, 2016: 54; Aydın, 2017: 233).

Hatice Hoca'nın teneffüslerde çocuklara ölü yıkama, cenaze taşıma oyunları ve ilahiler okutan eğitim anlayışı Feride'de bulunmaz. Hatice Hoca'nın Feride'ye yeşil başörtüsü vererek başını örtmesini istemesi de dikkat çekicidir. Zira Feride, kamusal alanda resmi siyah elbiseler giyen, makyaj yaptığı için okul müdürü Recep Efendi tarafından derse yüzünü yıkayarak gitmesi için uyarılan bir bireydir. Daha doğrusu, Feride geleneksel, alışagelmış, erkek egemenliğine itaat eden bir tip değildir. Feride, öğretmen kimliğinin yanında edilgen, pasif bir kadın kimliğini reddeden özgürlükçü, idealist ve bağımsız kadın tipinin temsilidir (Kavcar, 1996: 172). Feride, kuzeni Müjgân ile Tekirdağ'da bir plajda otururken balıkçılarla olan konuşmaları manidardır. İsmi Marika olarak ifade eden Feride'nin, balıkçıların "muhafazakâr ve Müslüman bir ülkede kadınlar bu şekilde giyinmez" dememeleri için kimliğini gizlemesi tartışmalıdır. Çünkü giyim kültürü, inancın ve değerler sisteminin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Dikkate değer nokta, kadınların makyaj, giyim kültürü, başörtüsü, bir erkekle nikâhsız yaşamama, istismara ve takma isimlere maruz kalma gibi durumlarının nerdeyse tamamının okuyucuya dedikodu mekanizmasıyla aktarılmasıdır. Feride'nin balıkçıların açık giyinen bir kadını ayıplayacakları düşüncesiyle ismini Marika olarak tanıtmayı, balıkçıların dedikodu yaparak bu durumu çevrede yaşayan insanlara duyuracakları öngörüsü ataerkillik karşısında savunma refleksi olarak okunabilir. Aynı şekilde Hatice Hoca'nın Feride'ye 12 yaşındaki erkek çocuklarının karşısına peçe ya da başörtüsü ile çıkması

gerektiğini belirtmesi, aksi takdirde dedikodu mekanizmasıyla bu durumun yayılacağını ima etmesi ironiktir. Yapıtta eşkıyalarca dağa kaldırılan, babasından şiddet gören, aldatılan karakterlerin kadın olduğu görülmektedir. Yazar, ‘İpekböceği’ ya da ‘Gülbeşekeri’ olarak anılan Feride’ye ismiyle hitap etmeyi tercih etmiş olmasına rağmen ataerkil düşünce yapısının etkisinden kurtulamadığı anlaşılmaktadır. Feride’nin idealist, kararlı ve yenilikçi düşünce yapısının yanında Fransız Notre Dame de Sion isimli Hristiyan Katolik kültürüne göre eğitim aldığı unutulmamalıdır. Feride’nin Müslüman bir toplumda İslam dinine göre herhangi bir din eğitimi aldığına dair ipucuna yer verilmemiş olması da ilginçtir. Güntekin, klasik köy romanlarında, muhtar ya da din görevlisinin yüklediği misyonu bir kadın özneye vererek, Cumhuriyetçi, yenilikçi bir kadın kimliği üretmiştir (Tanpınar, 2007: 47).

Sonuç

Yapıt, eleştirel feminist yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde, yapıtta modern-gelenek gerilimleri, çok eşlilik, görücü usulü evlilik, namus, başörtüsü gibi unsurların kadın karakterler üzerinden sunulduğu görülmektedir. Türk modernleşme sürecinde, toplumsal kurumlarda ve kamusal alanda kadın öznelerin temsil edilmesi kadınlara bellek, tarih kazandırdığı kadar, sosyal, hukuki ve siyasi kazanımlar da sağlamıştır.

Feride, özgürlükçü, yenilikçi ve ileri görüşlü ideal bir kadın öğretmeni temsil etmektedir. Feride’nin evlilik tekliflerini uzun süre reddetmesi, aile, eş, çocuk sahibi olma gibi toplumun geleneksel beklentilerini ikinci plana itmesi oldukça dikkat çekicidir. Bir yandan Feride’nin dedikodular sebebiyle yaşlı Doktor Hayrullah Bey ile kâğıt üzerinde evlilik yaparak baba gibi kabul ettiği adamın otoritesine sığınması, annesiz büyümesine rağmen anne olmaya öykünerek Munise’yi evlatlık edinmesi ironiktir. Zira dedikodulara sebep olan unsur kadın namusudur. Aynı şekilde Tekirdağ’da balıkçıların ismini sorduğu Feride’nin “Marika” biçiminde cevap vermesi Müslüman ve muhafazakâr bir toplumda kadınların açık elbiseler giymesinin ayıplanmasına bir işaretir. Kadının namusu gündeme gelirken erkeklerin

kadını aldatması, kadının dağa kaldırılması, kız çocuklarına şiddet uygulanması sorun teşkil etmemiştir. Modern kadının özgürlüğünün sınırının toplumsal cinsiyet ve ataerkillik normları tarafından çizilmiş olması, ataerkilliğin o dönem Anadolu'da ne denli baskın olduğunun bir sonucudur. Feride'nin yüzünü yıkayarak derse girmesi yönünde okul müdürü Recep Efendi tarafından uyarılması, Hatice Hoca tarafından başörtüsüz derse girmenin günah olduğu şeklinde Feride'nin uyarılması, bu durumun göstergesi kabul edilebilir. Bu durum eleştirel feminist yaklaşıma göre, bağımsız kadın kimliği ve tutumu ile uyuşmamaktadır. Nitekim toplumsal yaşamda, toplumsal kurumlarda akılcılık ve bilimselliğin egemen olmasından hareketle, dinin rolü ikinci plana itilmiştir. Okuldaki erkek ve kız öğrencilerin aynı sınıfta eğitim görememesi, cinsiyetler arası eşitliğe aykırıdır. Zira eleştirel feminist yaklaşıma göre, cinsiyetler arasında hiyerarşi ve tahakküme dayalı sosyal ilişkiler reddedilmektedir. Sonuç olarak Feride, öğretmen kimliği aidiyeti ve toplumsal sınıfı ile saygın bir kadındır. Mütareke döneminde vatanın kurtarılması için mücadele etmiş, aşk, cinsel haz ve eğlence ile meşgul olmamıştır. Eleştirel feminist yaklaşım temelinde Feride, sosyal ve ekonomik olarak özgür, bağımsız bir kadın kimliğini ve kişiliğini temsil etmektedir. Osmanlı-Türk modernleşme süreci içinde kendisinden sonra gelecek kız çocuklarına ve kadınlara örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Akyıldız, H. (2006). Freud'çu, liberal ve marksist kişilik kuramlarının türevi olarak toplum, iktisat ve siyaset teorileri. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11), 1-23.
- Akyüz, K. (1982). *Modern Türki Edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Aydın, Y. (2017). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında (Çalığışu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası) eğitimde şiddet olgusunun ideolojik işlevleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 229-258.
- Bakacak Gelgeç, A. (2009). Cumhuriyet dönemi kadın imgesi üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Yolu Dergisi*, 11(44), 627-638.

- Çaporal, B. (1982). *Kemalizm 'de ve Kemalizm sonrasında Türk kadını (1919- 1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil kadın*, Konya: Vadi Yayınları.
- Demir, F. (2008). Tarihsel süreç içinde kadın hakları ve kadının çalışma hayatı içindeki yeri. *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(4), 8-24.
- Demir, E. (2018). Kadınların siyasal katılımı Antalya'da AK Parti ve CHP Kadın Kolları örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Demir, E. (2020). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının siyasetteki rolü ve önemi, Y.E. Tansü (Ed.), *Abay Kunanbayev anısına Türkiye ve Türk dünyası araştırmaları-III*, içinde (s.833-863). Gaziantep: İKSAD Publishing House.
- Demir, E. (2021a). Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu romanında kadın temsillerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi/Examination of Female Representations in Halit Ziya's Novel Aşk-ı Memnu in Terms of Gender. *tarr: Turkish Academic Research Review*, 6(1), 293-307.
- Demir, E. (2021b). Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna'sı ve toplumsal cinsiyet normları gölgesinde bağımsız bir kadın: Maria puder. *Asya Studies*, 5(16), 215-223.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar*, Ankara: Pegem Akdemi Yayınları.
- Doğramacı, E (1985). Cumhuriyet döneminde Türk kadını. *Erdem*, 1(1), 111-124.
- Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edib: Türk modernleşmesi ve feminizm* (Vol. 100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (2008). *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güntekin, R. N. (2016). *Çalılıkusu*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gülendam, R. (2001). The Development of a Feminist Discourse and Feminist Writing in Turkey, *Journal for Woman Studies*. 2(1), 93-116.
- İçli, T. (1998). Cumhuriyet döneminde kadının konumu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı, Özel Sayısı*, Ankara, 94-97.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, M. (1998). *Yeni bir insan tipi yaratmak, büyük Türkiye rüyası*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karaca, Ş. (2013). Modernleşme dönemi Türk romanında evden kaçan ve eve sığınan kadınlar. *Electronic Turkish Studies*, 8(1), 1817-1827.

- Karagülle, F. (2016). Çalıkuşu'ndan bir köy hocasına: İdeolojinin edebiyat üzerindeki belirleyiciliği. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(54), 87-97.
- Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *Electronic Turkish Studies*, 4(8), 1652-1673.
- Kavcar, C. (1996). Çalıkuşu ve Türk eğitimindeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 165-176.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş uygarlığın mihenk taşı: Türkiye'de kadının toplumsal konumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 333- 366.
- Koçak, Ş. (2016). Çalıkuşu romanında Notre Dame De Sion. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 39-59.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Mardin, Ş. (2014). *Din ve ideoloji*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış Cilt:2*, İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Baskı.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Oktay Erkoç, G. (2021). Millî / erkek, gayr-ı millî / kadın: Türk romanında yabancı okullar ve cinsiyetler üzerine etkileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 421-460.
- Polat, F. (2016). Türk modernleşmesinin erken dönemlerinde kadının eğitimi meselesi. *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 2(2), 32-42.
- Poyraz, T. & Alpbek, M. (1957). Reşat Nuri Güntek'in hayatı ve eserleri. *Türk Kütüphaneciliği*. 6(3), 1-18.
- Sancar, S. (2004). Otoriter Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimi. *Doğu Batı*, 7(29), 197-211.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uludağ, M.E. (2008). Çalıkuşu romanında vurgulanan eğitim problemleri ve günümüze yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 78-90.
- Uygun Aytemiz, B. (2015). Reşat Nuri Güntek'in duygusal romanlarında Anadolu. *Journal of Turkish Studies*, 10(8), 2115-2151.
- Tavşancıl, E. & Aslan, A. E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları
- Tanpınar, A. H. (2007). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1947). *Canlandırılacak köy*, İstanbul: Remzi Yayınları.

- Yaraman, A. (2001). *Resmi tarihten kadın tarihine: Elinin Hamuruyla Özgürlük*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2007). Türk edebiyatında kadın öğretmen tiplerleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 240-251.

Extend Abstract

The subject of the research is actualized in terms of carrying traces of social life. The issue of women has been a common area of study in many disciplines from the Tanzimat period to the present day. The construction of an independent female identity, the social status of women and the representation of women in the public sphere are discussed in academic studies. Thanks to the social and legal reforms carried out by the Ottoman bureaucracy, women had some rights, especially the right to education. The female element began to come into the agenda with the Tanzimat period, and with the Land Law of 1858, women were granted the right to receive an equal share of the inheritance with men. After the Declaration of legitimacy on 23 December 1876, the social climate, Union and Progress Administration began to publish women's newspapers and women's magazines thanks to the attitude of supporting women's movements. In general, women's newspapers have published articles about how women should dress in public, marriage, traditional recipes, and family institutions. During the constitutional period, educational institutions such as vocational and art schools and midwifery schools were opened for women, aimed at strengthening women's profession and social and economic status. The opening of educational institutions, the publication of newspapers and women's magazines, Fatma Aliye Hanım, the daughter of Ahmet Cevdet Pasha in Ottoman society views women as literary upbringing reveals the strengthening of the women's social and economic. However, in a society that has long been governed by religious rules, women have acquired many social and legal rights, including inheritance law, which can be interpreted as a very valuable acquisition. During the national struggle, Ottoman women took on important roles, not only in providing supplies and support to the front but also personally participated in the war on the front and made a great contribution by participating in rallies. After the proclamation of the Republic, women became the main subject of Westernization, social change and transformation. In 1924, with the adoption of the law on the teaching union, many titles in education were abolished, women and men were transferred to coeducational education, and all schools were connected to the Ministry of National Education. In 1926, with the adoption of the Turkish Civil Code,

polygamy was banned, monogamy and official marriage obligations were adopted. In the same way, women were granted the right to be elected and elected as a municipality in 1930, as a Mukhtar in 1933, and as a deputy in 1934. Given that women were given the right to choose and be elected in Italy in 1944 in France in 1946, it seems that the rights, freedoms and responsibilities of women in Turkish society are more advanced in some Western countries.

At the beginning of important social areas in which women's identity and freedoms are reflected, the topic of women in literature comes. Reşat Nuri Güntekin's work "Çalıkuşu" is significant in terms of drawing a panorama of the Republican period and reflecting social and cultural habits. The work describes the dilemma of love and pride of a teacher named Feride, who, while carrying an ideological character, represents the basic values of the Republic and the female profile of the period. The work is based on the education system, the Ottoman educational bureaucracy, the educational model, and the conflicts of tradition and innovation that Feride who was deceived by his fiancée and went to Anatolia to teach. Events took place in Bursa, Izmir, Çanakkale and Kusadasi, and teacher Feride had to change places every time, for her beauty caused trouble in the cities she went. Feride, who started teaching in Zeyniler village of Bursa, studied for ten years at the French nun school called Notre Dame de Sion. Feride, who was educated by scientific and rational methods, met Hatice Hoxha, who was teaching in other spare time by working as a day caretaker of the mausoleum in the village school. Hatice Hodja, who trains children by beating them, punishes them, plays dead burial games for children at recess and teaches hymns, warned Feride to enter the lessons in a hijab. He said it was a sin to appear before boys aged twelve without a headscarf. In the same way, the principal of the school told Feride not to enter the lessons with makeup on his face, to wash his face. Feride, who was rumored to be in the village, had to leave. In Bursa" silkworm "Feride, nicknamed" gulbesekeri " in Canakkale, received marriage proposals from many men. In the village school, warning girls to sit on one side, boys to sit on one side, Feride to wear the hijab, a religious and cultural icon, can be read as a conflict of tradition and innovation. In addition, Hatice Hodja did not have pedagogical education, but her teaching taught children by beating them. Feride's visit of her cousin in Tekirdag is quite remarkable. When the fishermen asked Feride's name, she introduced herself as "Marika". Because in a conservative and Muslim country, women should dress conservatively, it is clear that Feride needs to hide her identity due to environmental pressure since people believe it's the honor of women. In the novel, the main subject of the honor

phenomenon, the hijab, the conflict of dressing culture, tradition and innovation is presented through a woman. Although he has a wife, Hafız Kurban Efendi told his first wife about the situation to take Feride to a second wife and so his offering shows that there are polygamous marriages in society. It is important that women have to dress conservatively, wear a hijab, do not wear makeup on their face, while men's polygamy, flirtatiousness, cheating on women with other women is not considered a problem in terms of how dominant male-dominated social rules are. It was not inappropriate for Feride to stay in the same house as Father and daughter with the elderly doctor Hayrullah Bey. Hayrullah Bey and Feride, who were afraid of the reactions of the people living in the neighborhood, married on paper as a formality. The purpose of this marriage is to protect Feride's honor. In the novel, the integrity of the male characters is not mentioned; therefore conflicts, dilemmas are built on the female characters. From a Feminist critical point of view, Feride's economic independence as a single woman, without a husband or father behind her, her idealistic and determined attitude, can be read as a gain in terms of independent and free female identity. It is suggestive that she had to hide her name because she did not want to dress conservatively, so her honor was mentioned due to the mechanism of gossip, and that she had to migrate. The attempt to control and control women through social control mechanisms contradicts the understanding of independent and free female identity. The topic of the research is related to the novel *The Wren* and the main character Feride. In the study, the social position of women in the Ottoman-Turkish society was questioned through the main character Feride, and the libertarian and innovative women's identity was sociologically evaluated and interpreted. In this paper, the studies made on the subject, especially the works, were examined by using the scanning model. In the scanning model, the data, subjects, structures and institutions were examined and evaluated in their own conditions, as well as in the conditions in which the work was written. The data collection technique of the research is the document review method. In the data examined by the document review, key concepts related to hijab, honor, polygamy, family structure, gender and patriarchy norms were identified. Concepts with the same meaning and content have been deconstructed by combining them and sociological analysis of concepts has been carried out in this context. Thus, the content analysis method constitutes the data analysis technique of the study. As a result, it was concluded that Feride created an original profile in the process of building an independent female identity. In addition, it has been determined that Feride represents a character that reflects the ideology of the Republic, but whose boundaries of freedom are drawn by patriarchy and gender norms.

It is understood that the presentation of modern-tradition tensions, lifestyles, education system, polygamy, honor, morality and hijab elements through female characters is made in the work. Considering the period when the work was written, it is important to consider Anatolia as a place and women as a social subject in terms of being a novel that puts women at the center of the event. The study has a crucial function in terms of bringing the female subject to the novel and shining a light on the social and cultural lives of women compared to other novels written in that period. Consequently, the Eastern and Western conflict has been shared through female characters, and their lifestyles indicate that women have problems with representation in the public sphere.